

Vermaatschappelijking van natuur in onderzoek

Overzicht van de kennisontwikkeling bij Wageningen Universiteit en Research, 2014-2018

Vermaatschappelijking van natuur is al een aantal jaren een centraal thema in het natuurbeleid. Overheden hebben de wens om de actieve betrokkenheid van burgers en bedrijven bij de natuur te vergroten. Ook vanuit de samenleving zelf ontstaan er vele initiatieven rondom natuur en landschap. De aandacht voor vermaatschappelijking van natuur is ook terug te zien in het onderzoek dat de afgelopen jaren bij Wageningen University & Research (WUR) is uitgevoerd. Een groot aantal studies bestudeert hoe vermaatschappelijking beleidsmatig kan worden vormgegeven en hoe maatschappelijke actoren in de praktijk met de natuur omgaan. Op basis van een analyse van 53 bij de WUR uitgevoerde studies rondom vermaatschappelijking van natuur in de periode 2014 - 2018 beschrijven we in deze paper de stand van zaken in het onderzoek.

Een brede inventarisatie van studies

Startpunt voor deze paper is een behoefte van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) om een overzicht te hebben van de stand van zaken in het voor PBL en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) uitgevoerde onderzoek naar vermaatschappelijking van natuur. Welke studies zijn er verricht, waar wordt naar gekeken, hoe is het onderzoek uitgevoerd, wat heeft het opgeleverd, wat zijn relevante vragen voor vervolgonderzoek? Ons doel was om een toegankelijk overzicht te bieden van het uitgevoerde onderzoek naar vermaatschappelijking van natuur en om deze bevindingen te bediscussiëren voor resterende kennisvraagstukken (zie Kamphorst en Mattijssen (2018) voor het volledige onderzoek).

We zoomen daarvoor in op onderzoek rondom vermaatschappelijking van natuur dat binnen twee soorten onderzoek bij de WUR is uitgezet vanaf 2014 (zie kader). Op basis van een schatting van de programmacoördinatoren van deze soorten onderzoek hebben we eerst een groslijst van mogelijk relevante studies gemaakt. Met behulp van deze groslijst hebben we uiteindelijk 53 studies geselecteerd die, impliciet of

expliciet, in brede zin te maken hebben met de vermaatschappelijking van natuur. Daarbij hebben wij vermaatschappelijking geïnterpreteerd als *'een beweging waarbij burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties meer initiatief nemen, participeren in, en/of mede verantwoordelijk worden gemaakt voor de realisatie van publieke waarden op het gebied van natuur'* (Kunselor en Van Broekhoven, 2018). Er zijn studies verzameld die zijn ingezet om de kennis te vergroten voor: a) de

Nederlandse natuurgebieden worden druk bezocht

In deze paper wordt gekeken naar onderzoek over vermaatschappelijking van natuur in twee soorten onderzoek:

1. *Beleidsondersteunend Onderzoek (BO) wordt rechtstreeks uitgevoerd voor het ministerie van LNV en haar partners. We hebben relevant BO-onderzoek meegenomen in de onderzoeksthema's Mensen en Natuur en Natuurinclusieve Economie (sinds 2017 samengevoegd in het thema Natuur en Samenleving).*
2. *Onderzoek voor het PBL, dat via de Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) wordt uitgezet. WOT-onderzoek komt voort uit verplichtingen van het ministerie van LNV op basis van (inter)nationale wetgeving. We hebben alle relevante onderzoeken meegenomen die (beleid voor) maatschappelijke betrokkenheid bij natuur als object hadden.*

Deze afbakening betekent dat onderzoek naar vermaatschappelijking dat voor PBL en LNV is uitgevoerd buiten het WOT- en BO-onderzoek om niet is meegenomen. Dat geldt ook voor WUR-onderzoek voor andere opdrachtgevers en voor onderzoek dat door andere (WUR)-instituten is uitgevoerd.

actiebereidheid van mensen en bedrijven voor natuur, b) de beleidswens om betrokkenheid bij natuur te vergroten, en c) de betekenis van de natuur voor mensen.

De verzamelde studies zijn in opgenomen in een database. Hierin zijn voor alle studies een aantal gegevens ingevuld, zoals de onderzoeksvragen, onderzoeksdoelen, de gebruikte methoden en concepten, de gebruikte trefwoorden en terminologie, en de voornaamste bevindingen. Vervolgens hebben we een kwantitatieve en kwalitatieve analyse uitgevoerd. In de kwalitatieve analyse is inhoudelijk gekeken naar de onderwerpen en belangrijkste bevindingen van de studies. Dit is een inhoudelijke, tekstuele analyse van de verzamelde gegevens over alle studies. In de kwantitatieve analyse is gewerkt aan overzicht waarin de studies met elkaar vergeleken worden. Dit is gedaan door het scoren en categoriseren van belangrijke resultaten op basis van reeds opgedane inhoudelijke inzichten. Zo is bijvoorbeeld voor alle studies aangevinkt of bepaalde methoden zijn gebruikt. De eerste versie van onze analyses is bediscussieerd in een workshop met zo'n 20 aanwezigen, onder wie diverse onderzoekers, medewerkers van het ministerie van LNV, medewerkers van het PBL en vertegenwoordigers van een aantal maatschappelijke organisaties.

Scope van het onderzoek

Het beeld dat de studies bieden over vermaatschappelijking van natuur is zeer divers, maar ook enigszins gefragmenteerd. Vermaatschappelijking kent immers vele vormen en dat wordt in het onderzoek gereflecteerd in een breed scala aan onderzoeksonderwerpen en methodische benaderingen.

Invulling van vermaatschappelijking van natuur

Hoewel er veel onderzoek is gedaan rondom vermaatschappelijking van natuur is de term zelf nog niet volledig ingeburgerd. In de helft van de studies die wij hebben gevonden komt het woord vermaatschappelijking helemaal niet voor; 47% van de studies gebruikt de term wel. Het woord vermaatschappelijking wordt dan vaak gebruikt om de context van het onderzoek aan te geven. Vaak is de beleidswens om natuur te vermaatschappelijken in de Rijksnatuurvisie een aanleiding, of is de 'energieke samenleving' waar veel initiatieven ontstaan het uitgangspunt voor onderzoek (Ministerie van EZ, 2014). Een duidelijke definitie en afbakening van vermaatschappelijking wordt echter maar in een handvol studies gegeven. Vermaatschappelijking is daarmee deels een containerbegrip dat wordt gebruikt om allerlei vormen van (gewenste) betrokkenheid bij de natuur aan te geven

Tabel 1 Overzicht van belangrijke thema's in het onderzoek

Thema	Terminologie
Samenwerking	<i>Green deals, co-creatie, participatie, agrarische collectieven, vertrouwen</i>
Maatschappelijk initiatief	<i>Burgerinitiatieven, bottom-up initiatieven, actief burgerschap</i>
Natuur en economie	<i>Groene groei, natuurinclusief ondernemen, green deals</i>
Opinies en percepties	<i>Draagvlak, publieke opinies, natuurbeelden</i>
Diensten van de natuur	<i>Natuurlijk kapitaal, ecosysteemdiensten</i>
Activiteiten in de natuur	<i>Betrokkenheid, natuurbetrokken activiteiten</i>
Sturingsstijlen	<i>Governance, sturingsstijlen</i>
Sociaal kapitaal	<i>Sociaal kapitaal, leerprocessen, interactie mens-natuur</i>
Democratische waarden	<i>Democratie, legitimiteit</i>

Figuur 1 Overzicht van meest gebruikte trefwoorden in de geïnventariseerde studies. Bron: Wordle

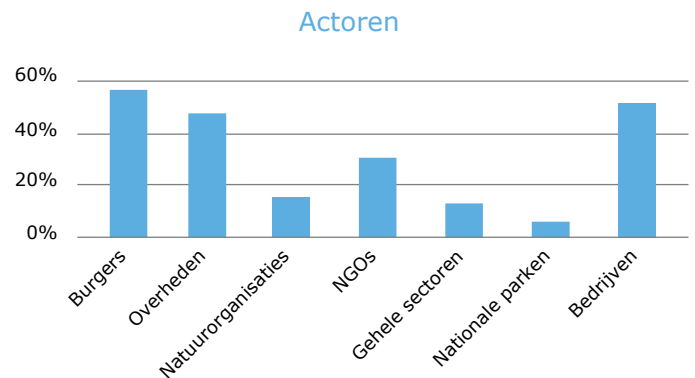
zonder precies te verklaren wat hieronder wordt verstaan. Wel zijn er veel inhoudelijk gerelateerde thema's en terminologie om vermaatschappelijking van natuur betekenis te geven of af te bakenen (Tabel 1). Voor een breder beeld op de inhoud van de studies is ook gekeken naar de trefwoorden in publicaties. De *Wordcloud* in figuur 1 laat zien wat de meeste gebruikte trefwoorden zijn en biedt daarmee ook beeld van belangrijke onderwerpen rondom de vermaatschappelijking van natuur.

Op welke actoren richt het onderzoek zich?

In het onderzoek naar vermaatschappelijking van natuur wordt bijna per definitie gekeken naar de (gewenste) rol van maatschappelijke actoren in de Nederlandse natuurwereld. Niet alle actoren komen even vaak aan bod (Figuur 2), en veel studies richten zich op meer actoren. Vooral de actorgroepen burgers (57%), bedrijven (53%) en overheden (45%) zijn vaak onderwerp van studie. Opvallend is dat de rol van natuurorganisaties als actor in de vermaatschappelijking van natuur veel minder aan bod komt in het onderzoek (15%). Een aantal studies richt zich op de rol van bepaalde economische sectoren in zijn geheel, zoals de zorgsector of de agrarische sector (13%).

Methoden van dataverzameling

Onderzoek naar vermaatschappelijking is zelden puur conceptueel van aard. In het grote merendeel van studies wordt veldwerk verricht. Vooral kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn populair: 94% van de studies maakt gebruik van dergelijke onderzoekbenaderingen, terwijl kwantitatieve methoden worden toegepast in 45% van de studies. In veel studies worden meer methoden gebruikt om data te verzamelen, waarbij er regelmatig een combinatie is van kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen (Figuur 3). Met name interviews (53%) en reviews van wetenschappelijke literatuur (44%) worden

Figuur 2 Actorgroepen waarop het onderzoek naar vermaatschappelijking zich richt

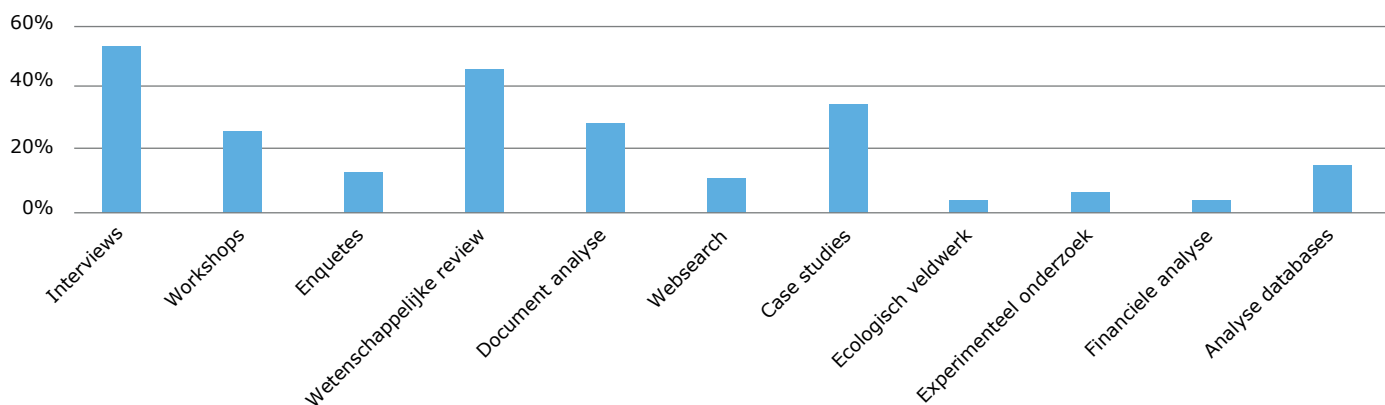
veelvuldig ingezet, maar ook documentenanalyses (27%) en casestudies (33%) worden veel gebruikt. Workshops (21%) worden toegepast om, naast dataverzameling, doelgroepen en betrokkenen bij het onderzoek te betrekken. Ecologisch veldwerk en experimenteel onderzoek zijn zelden uitgevoerd.

Verschillende soorten studies

Vijf onderzoeksprojecten gaan primair over *methodeontwikkeling* om (aspecten van) vermaatschappelijking in kaart te kunnen brengen en evalueren. Twee onderzoeksprojecten draaien vooral om *procesbegeleiding* en daarmee om het faciliteren van beleidsprocessen en interactieve kennisontwikkeling binnen een netwerk. Niettemin zijn *inhoudelijke studies*, gericht op het ontwikkelen van nieuwe inhoudelijke kennis, in de meerderheid. Van de 53 bekeken studies hebben er 46 primair tot doel om inhoudelijke vragen over vermaatschappelijking te beantwoorden.

Grofweg vallen de inhoudelijke studies in twee groepen in te delen: *governance* (14 studies) en *maatschappij* (32 studies). De maatschappij-studies brengen vermaat-

Methoden van dataverzameling

Figuur 3 Methoden van dataverzameling

schappelijking van natuur in kaart door te kijken naar activiteiten van maatschappelijke actoren met natuur en naar natuurinclusief ondernemen. In het cluster governance-studies hebben we studies geplaatst die kijken naar nieuwe sturingsvormen in de natuurwereld en met name studies die primair gaan over het overheidsbeleid om vermaatschappelijking van natuur te bevorderen.

Maatschappij-studies: wat doen actoren met natuur?

De maatschappij-studies leveren veel gegevens op over de activiteiten en betrokkenheid van allerlei maatschappelijke actoren bij natuur – zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin. Gemeenschappelijke vragen die deze studies adresseren zijn: wat doen maatschappelijke actoren met natuur, wat zijn hun motieven, wat levert het op aan natuur, en hoe kan het bevorderd worden? Daarbij wordt onder andere gekeken naar de rol van bedrijven, burgers, agrarische ondernemers, terreinbeheerders, burgerinitiatieven en intermediaire organisaties. Er is beduidend minder onderzoek naar de vraag wat natuur voor mensen kan betekenen. Een voorbeeld hiervan is een studie naar gezondheidsbaten van natuur (De Vries *et al.*, 2015; 2016).

Voorbeelden van onderwerpen waarnaar onderzoek wordt verricht, zijn het draagvlak voor natuur (De Boer en Langers, 2017); feiten en cijfers over activiteiten en betrokkenheid van burgers, bedrijven en NGO's (Sanders *et al.*, 2018); trends en kansen voor opschalen van natuurinclusief handelen in bepaalde bedrijfssectoren, zoals landbouw, de bouw en de recreatiesector (bijv. Smits *et al.*, 2016; Gerritsen *et al.*, 2018); kenmerken van groene burgerinitiatieven en wat ze opleveren aan natuur (Mattijssen *et al.*, 2016; Vullings *et al.*, 2018); en ecologische potenties van maatschappelijke initiatieven (Sanders *et al.*, 2018). Daarnaast zijn er veel casestudies waarin bijvoorbeeld wordt gekeken naar bedrijfs-

initiatieven (bijv. Breman *et al.*, 2014). Een aantal studies leveren handvaten op voor de doelgroepen van de studies zelf, zoals het project Green Business benefits, waarmee bedrijven een groene ingreep kunnen kiezen die het beste bij hen past (Vreke *et al.*, 2016); ondersteuning van de zoektocht van Staatsbosbeheer naar een nieuwe rol in gebiedsprocessen (Buijs *et al.*, 2017) en inzicht in de manier waarop intermediaire organisaties hun rol kunnen versterken in de participatiesamenleving (Overbeek *et al.*, 2015).

Gevarieerde betrokkenheid

Een totaalbeeld van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur ontbreekt. Wel blijkt uit het onderzoek een breed scala aan vormen van betrokkenheid bij natuur van burgers, bedrijven en organisaties. Deze betrokkenheid varieert van gebruik van natuur, vrijwilligerswerk, lidmaatschap van organisaties, het inventariseren van soorten, initiatiefnemer of deelnemer aan een groen burgerinitiatief, en het beheren, realiseren en beschermen van natuur. Hoewel 81% van de burgers wel op één of andere manier is betrokken bij natuur (meestal als gebruiker), is bijvoorbeeld maar 16% als beschermer van natuur betrokken (zie bijv. De Boer en Langers, 2017; Sanders *et al.*, 2018). Een gemeenschappelijke bevinding van veel maatschappij-studies is dat maatschappelijke initiatieven een bescheiden bijdrage leveren aan ecologische natuurdoelen, maar vooral een bijdrage leveren aan de maatschappelijke waarden van natuur zoals beleefbaarheid, educatie, sociale cohesie en cultuurhistorie (zie bijv. Breman *et al.*, 2014; Mattijssen *et al.*, 2016; Sanders *et al.*, 2018). Onderzoek naar de rol van het bedrijfsleven laat een aantal synergiën tussen natuur en economie zien, maar benoemt ook dat het in veel gevallen nog om relatieve niches gaat en dat natuur en landschap in veel gevallen (nog) geen centrale rol spelen in bedrijfsmodellen en/of productieprocessen (zie bijv. PBL, 2014; Smits *et al.*, 2016; Overbeek *et al.*,

2017; Farjon *et al.*, 2018). Wel wordt een toename van de betrokkenheid van ondernemers bij de natuur gesignaleerd (Sanders *et al.*, 2018).

Governance-onderzoek: wat voor beleid ontwikkelen overheden voor vermaatschappelijking van natuur?

De governance-studies vatten vermaatschappelijking van natuur op als een trend die om een andere manier van sturen vraagt. Ze zetten vermaatschappelijking af tegen meer klassieke vormen van overheidssturen en streven naar bewustwording dat andere rollen van overheden passend zijn bij vermaatschappelijking van natuur. Deze nieuwe rol is meer uitnodigend en ondersteunend, ofwel: meer responsief. Veel governance-onderzoeken zijn analyses van provinciaal- of rijksbeleid, of zijn gericht op analyse van netwerken. Beperkt onderzoek is gedaan naar de governance van nationale parken en weinig onderzoek gaat over de rol van gemeenten bij vermaatschappelijking van natuur. Een van de gemeenschappelijke vragen van deze governance-studies is: wat voor beleid ontwikkelen overheden voor vermaatschappelijking van natuur?

Verscheidene onderzoeken brengen in kaart wat voor beleid overheden, zoals provincies, ontwikkelen om met maatschappelijk initiatief om te gaan (zie bijv. Salverda en Pleijte 2015; Salverda *et al.*, 2016; Kuindersma *et al.*, 2017). Deze studies leveren een inzicht in de verscheidenheid van beleidsstrategieën en instrumenten die overheden inzetten en soms ook op de achterliggende theorieën en discoursen in beleid. Voorbeelden hiervan zijn natuur op uitnodiging (Kuindersma *et al.*, 2017); verschillende soorten regelingen om groene burger-

Onderzoek kijkt door verschillende lenzen naar vermaatschappelijking

initiatieven te faciliteren (Salverda *et al.*, 2016), Green Deals (Berkers *et al.*, 2016), co-creatie (De Bakker *et al.*, 2015) en leerprocessen (De Haas *et al.*, 2015).

Wat levert het beleid op, en hoe kan de overheid beter sturen op de energieke samenleving?

Een andere vraag die de governance-studies adresseren is: wat levert het beleid op? Een beperkt aantal studies richt zich primair hierop. Deze studies geven inzicht in de effecten van het (soms prille) beleid. Gerritsen *et al.* (2018) concluderen bijvoorbeeld na analyse van verschillende beleidsinstrumenten voor maatschappelijke betrokkenheid dat ze vooral veel sociaal kapitaal opleveren waarmee later resultaten op het gebied van natuur te verwachten zijn; ook Green Deals worden om dezelfde reden als beloftevol beoordeeld (Henkens *et al.*, 2017). Ander onderzoek gaat over de vraag: hoe kunnen overheden maatschappelijke initiatieven en betrokkenheid van maatschappelijke actoren beter faciliteren? (bijv. Aalbers *et al.*, 2018). Deze studies benadrukken de specifieke situatie van het omgaan met ieder gebied of maatschappelijk initiatief, wat vraagt om passende sturing (Boonstra *et al.*, 2016; Arnouts en Boonstra, 2016). Concrete handvaten voor overheden die vaak genoemd worden zijn een meedenkende rol en een centraal contactpunt (Aalbers *et al.*, 2018; Dijkshoorn-Dekker *et al.*, 2018); één studie biedt een raamwerk voor het aangaan van een dialoog (Dijkshoorn-Dekker *et al.*, 2018).

Methodontwikkeling om vermaatschappelijking te evalueren

Vijf studies waren primair gericht op methode-ontwikkeling. Deze studies ontwikkelen methoden om maatschappelijke betrokkenheid te evalueren of om beleid voor maatschappelijke betrokkenheid te evalueren. Een hiervan is een methode om groene burgerinitiatieven en wat ze opleveren kwantitatief in kaart te brengen, waarmee in de loop van de tijd ook trends te meten zijn (Vullings *et al.*, 2018). Het PBL heeft veel ervaring met klassieke beleidsevaluaties, waarbij gemeten wordt in hoeverre het beleid haar ecologische (kwantitatieve) doelen haalt. Eén methodestudie biedt, als reactie daarop, een overzicht van indicatoren en methoden om beleid voor maatschappelijke betrokkenheid bij natuur te kunnen evalueren, en hoe dit ook samen met de maatschappelijke partijen te kunnen doen (Westerink *et al.*, 2018).

Een reflectie op de stand van zaken

Relaties tussen de bevindingen van de verschillende typen projecten

In brede zin gaan de studies in deze inventarisatie allemaal over de relatie tussen mens en natuur en de manieren waarop deze relatie kan worden gestuurd. Het onderzoek naar maatschappelijke betrokkenheid

In het onderzoek is weinig aandacht voor sociaaleconomische vraagstukken rond vermaatschappelijking

laat zien dat er veel initiatieven en activiteiten vanuit maatschappelijke actoren zijn. Overheden spelen hier op in met hun beleid en ontwikkelen nieuwe instrumenten om deze betrokkenheid te sturen en te faciliteren. De grote diversiteit aan vormen van maatschappelijke betrokkenheid die het onderzoek laat zien sluit niet goed aan bij generiek beleid voor maatschappelijke actoren. Daarom wordt het belang van maatwerk en passende sturing vanuit de overheid sterk benadrukt in diverse studies die wij hebben geïnventariseerd.

Als wordt gekeken naar de opbrengst van beleid en de resultaten van maatschappelijke initiatieven dan is het beeld weliswaar positief, maar dienen ook een aantal kanttekeningen te worden geplaatst. Een belangrijk deel van de opbrengst heeft niet direct betrekking op de natuur, maar moet ook in het sociale domein gezocht worden. Bovendien is de ecologische bijdrage van veel initiatieven relatief bescheiden, zeker wanneer naar het nationale natuurnetwerk wordt gekeken. Er liggen nog uitdagingen voor overheden om de door hen gewenste betrokkenheid van de samenleving bij de meer 'donkergroene' natuur te bevorderen en om bij te dragen aan een algemene trend om natuurinclusief te ondernemen.

Een brede blik op vermaatschappelijking door de tijd heen

Vermaatschappelijking van natuur wordt vaak gepresenteerd als een brede trend. Toch is er in het geanalyseerde onderzoek naar vermaatschappelijking vrij weinig gebruik gemaakt van statistische data en landsdekkende databases. Rondom een aantal onderwerpen (zoals draagvlak, lidmaatschappen en citizen science) levert het onderzoek een breed kwantitatief beeld op, maar op veel andere terreinen ontbreekt dit overzicht. De WOT Natuur & Milieu heeft weliswaar een review uitgezet naar de cijfers en feiten rondom vermaatschappelijking van natuur, maar ook hier blijkt dat het beeld in onderzoek vaak incompleet is (Sanders *et al.*, 2018). Andere kwantificerende studies benadrukken dat zo'n landsdekkend beeld ook niet haalbaar is, vanwege het versnipperde karakter van maatschappelijke betrokkenheid bij natuur.

Ook zijn er betrekkelijk weinig studies die een longitudinaal beeld schetsen waarbij de trend van vermaatschappelijking door de tijd heen wordt gevolgd. Omdat dit beeld er vaak niet is, blijft het lastig om trends door de tijd heen echt te kunnen onderbouwen. Studies die inzetten op methodeontwikkeling zouden hier op de lange termijn een belangrijke rol in kunnen spelen als deze methoden herhaaldelijk worden toegepast voor evaluaties. Ook het herhalen of updaten van veldwerk in andere onderzoeken naar vermaatschappelijking kan bijdragen aan een beter beeld op bepaalde trends.

Onderzoek naar effecten van vermaatschappelijking

Het is opvallend te noemen dat er nauwelijks (veld) ecologisch en experimenteel onderzoek is uitgevoerd waarin de natuur- en milieueffecten van vermaatschappelijking in het veld worden gemeten. Effecten worden wel degelijk in kaart gebracht, maar vaak vooral op basis van schattingen die door betrokken actoren worden gemaakt (bijv. Mattijssen *et al.*, 2016). Ook het aantal evaluaties van het functioneren van beleidsinstrumenten voor maatschappelijke betrokkenheid is beperkt (zie wel bijv. Gerritsen *et al.*, 2018), met uitzondering van de Green Deals waar meer onderzoeken naar zijn gedaan (Berkers *et al.*, 2016; Henkens *et al.*, 2017). De effecten op de legitimiteit van het beleid, toch ook uitgangspunt bij het in gang zetten van dit beleidsdiscours in de Rijksnatuurvisie, zijn geen object van studie.

Onderbelichte disciplines en onderwerpen

Er is in de 53 bestudeerde studies veel bestuurskundig en ook redelijk veel economisch onderzoek gedaan naar de activiteiten van overheden en maatschappelijke actoren en het beleidsperspectief rondom deze activiteiten. Er zijn minder ecologische, psychologische, sociologische en politicologische studies, hoewel ook dergelijke onderzoeksrichtingen interessante bevindingen

en denkrichtingen rondom vermaatschappelijking kunnen bieden. Als actorgroepen zijn gemeenten, natuurorganisaties en vrijwilligers onderbelicht. Onderwerpen als natuur- en milieueducatie en natuur in de achtertuin zijn ondervertegenwoordigd in de geïnventariseerde studies, en ook de bijdrage van traditionele vormen van vrijwilligerswerk aan de natuur is in weinig studies onderzocht.

Een kritische inhoudelijke blik op vermaatschappelijking

De (politieke en maatschappelijke) trend richting vermaatschappelijking wordt vaak als uitgangspunt voor onderzoek genomen, maar wordt in weinig gevallen kritisch beschouwd en is zelf geen object van studie. Is er eigenlijk wel sprake van (meer) vermaatschappelijking; is het politieke discours dat vaak de aanleiding vormt van de studies nog steeds actueel? Onder meer door de fragmentatie van het onderzoek, dat zich voor de onderzoekbaarheid meestal richt op een actorgroep of deelonderwerp, mist in het geanalyseerde onderzoek een brede conceptualisering van vermaatschappelijking van natuur. Meer algemene studies naar vermaatschappelijking in de bredere samenleving hebben andere instituten wel

uitgevoerd, zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012), het Sociaal en Cultureel Planbureau (2012) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (2012).

Daarnaast is er weinig aandacht voor sociaaleconomische vraagstukken die met vermaatschappelijking van natuur samenhangen en staat de wenselijkheid van deze vermaatschappelijking niet ter discussie. Er is in weinig van de geanalyseerde studies aandacht voor eventuele negatieve aspecten van vermaatschappelijking, zoals mogelijke sociale en/of ruimtelijke ongelijkheden en een eerlijke verdeling van kosten en baten. Dit terwijl er in het door ons geïnventariseerde onderzoek wel een aantal indicaties zijn dat niet iedereen even goed meekomt bij bepaalde vormen van vermaatschappelijking. Zo leiden verschillende studies tot de suggestie dat ouderen oververtegenwoordigd zijn bij vrijwilligerswerk en burgerinitiatief (zie bijv. De Boer en Langers, 2017). Ook hebben niet alle actoren een gelijke toegang tot hulpbronnen en (sociaal) kapitaal, die deels bepalend zijn voor het slagen van maatschappelijke initiatieven (zie bijv. Van Dam, 2016).

Wonen, werken en ontspannen raken steeds meer verweven met de natuur

Steeds meer burgers zetten zich in voor beheer en behoud van groen

Aandacht voor transitievraagstukken

Momenteel is er in beleid en onderzoek veel aandacht voor transitievraagstukken, ook in de natuur (RLI, 2016). In het natuurbeleid wordt vanuit het transitieperspectief beoogd om een meer duurzame en natuurvriendelijke maatschappij te realiseren (onder andere door integratie van natuur in andere sectoren, zoals landbouw, energie en verstedelijking, wat in deze sectoren gemeengoed zou moeten worden). Hoewel transitievraagstukken op het gebied van natuur een centrale rol hebben in de huidige kennisagenda van het PBL (Kunseler & Van Broekhoven, 2018) zien we dergelijke transitiebenaderingen maar in beperkte mate terug in het onderzoek naar vermaatschappelijking van natuur. Veelal gaan dergelijke studies vooral over de rol van overheden als aanjager of facilitator van transitie in de natuur; ook de potentie om natuurinclusief ondernemen op te schalen van niche naar algemene trend in bepaalde sectoren is onderwerp van enkele onderzoeken (zie bijv. Smits *et al.*, 2016; Farjon *et al.*, 2018).

Een blik vooruit

We sluiten deze paper af met een doorkijkje naar de nabije toekomst. Welke maatschappelijke en beleidsmatige opgaven kunnen nu worden gesignaleerd en wat kan dat betekenen voor de voortzetting van het beleidsgerichte onderzoek naar vermaatschappelijking van natuur voor LNV en PBL?

Vermaatschappelijking, natuurinclusiviteit en circulariteit

Er is momenteel een beleidsmatige wens voor integratie van natuur in andere (economische) sectoren, zoals landbouw, vastgoed en energie. Daarbij is er onder andere in de landbouw momenteel veel aandacht voor circulaire systemen, waarbij natuurlijke hulpbronnen zoveel mogelijk worden hergebruikt en afval als grondstof wordt gezien. In lijn met onder meer de landbouwvisie van minister Schouten (Ministerie van LNV, 2018) lijkt er in het onderzoek dat momenteel wordt opgezet veel aandacht te zijn voor transitie richting natuurinclusieve sectoren en praktijken. Dit betekent dat bedrijven, consumenten en economische sectoren – in het verlengde van het beleid van de Rijksnatuurvisie – verder worden aangespoord om rekening te houden met natuur en duurzaamheid in hun handelen. In het onderzoek dat wij geïnventariseerd hebben is al enige aandacht voor natuurinclusief ondernemen (Reinhardt *et al.*, 2016; Smits *et al.*, 2016; Farjon *et al.*, 2018). De huidige aandacht voor natuurinclusiviteit zet deze aandacht voor de rol van bedrijven voort, waarbij het soms de vraag of is het 'natuurinclusieve' onderzoek qua focus significant anders van aard is dan onderzoek dat voorheen naar vermaatschappelijking werd verricht.

Natuurinclusiviteit en circulariteit zijn echter niet per definitie een vervanging van vermaatschappelijking van natuur, omdat beide niet per definitie ook maatschappij-

inclusief betekenen. Voorbeeld: wanneer producten duurder worden door natuurvriendelijker productie kan dit resulteren in minder toegankelijkheid voor consumenten. Voor bedrijven kunnen maatregelen om natuurinclusief of circulair te produceren leiden tot extra kosten, en dat hangt weer samen met een vraagstuk wie daarvoor moet betalen. Het is nog maar de vraag of er steun is voor bepaalde maatregelen die in dit kader worden genomen en of burgers verleid kunnen worden tot een meer natuurinclusieve levensstijl. Ook liggen er nog vragen over de verdeling van kosten en baten die samenhangen met bepaalde maatregelen. Belangen die samenhangen met natuurinclusiviteit en circulariteit kunnen ook verschillen voor diverse actoren. In deze nieuwe beleidslijn van het Rijk lijkt juist het onderzoek naar de (sociale, economische en beleidsmatige) maatschappelijke dimensies van natuurinclusiviteit en circulaire systemen dus zeer relevant.

Digitalisering en vermaatschappelijking

Een belangrijke trend voor de vermaatschappelijking van natuur is ook de digitalisering van de samenleving, die leidt tot nieuwe vormen van interactie met en discussie over de natuur. Zo kan het internet een belangrijke rol spelen in de betrokkenheid bij en opinievorming over de natuur (Breman *et al.*, 2018). Het merendeel van alle Nederlanders is inmiddels actief op diverse social media (Van der Veer *et al.*, 2018), waar informatie over de natuur wordt gedeeld, geliket en bewerkt (Büscher, 2014). Ook bestaan er diverse online communities rondom de natuur, waar vanuit 'offline'-activiteiten worden georganiseerd (Breman *et al.*, 2018). Zoals recente discussies rondom de Oostvaardersplassen en Code Rood voor Natuur laten zien leidt zulke online betrokkenheid ook tot concrete actie waar beleidsmakers en natuurbeheerders mee worden geconfronteerd (Mattijssen *et al.*, 2019)

Bij digitalisering kan ook worden gedacht aan nieuwe applicaties waarmee mensen met de natuur interacteren. Op het hoogtepunt van de Pokémon Go rage in 2016 werden bepaalde natuurgebieden zoals Kijkduin overspoeld door bezoekers die zeldzame Pokémon wilden vangen. Deze bezoekers trokken zich daarbij soms weinig aan van wandelpaden en toegangsborden. In de natuurwereld zelf worden er al een aantal jaren veel apps ontwikkeld die zich op allerlei aspecten van de natuur kunnen richten (Probos, 2016). Zo is de app 'Buitengebeter' ontwikkeld zodat bezoekers problemen in het buitengebied kunnen melden aan de gemeente, wordt de overlast door muggen in kaart gebracht via de Muggenradar, en helpt de 'Timber Calculator' boseigenaren bij het berekenen van het houtvolume in een bosopstand. Diverse apps, wel of niet specifiek op de natuur gericht, kunnen dus invloed hebben op de manier waarop mensen in de praktijk met de natuur omgaan. Door digitalisering en technologische

ontwikkelingen komt er een nieuwe dimensie aan het debat rondom vermaatschappelijking van natuur, waarop de komende jaren nog veel te onderzoeken valt.

Ruimtelijke opgaven en vermaatschappelijking

Wat betreft de ruimtelijke opgaven die momenteel spelen in Nederland blijft de focus op de rol en activiteiten van maatschappelijke actoren en burgers, en hun samenwerking met overheden, ook belangrijk. Er zijn momenteel omvangrijke en vaak conflicterende ruimteclaims voor onder andere wonen, werken, water, voedselproductie, transport, energieproductie, recreatie en natuur. Daarnaast zijn er belangrijke demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing, (im)migratie en (toenemende) verschillen tussen stad en platteland. Al deze ruimtelijke ontwikkelingen zullen ook weer hun weerslag hebben op de natuur, de governance van deze natuur en de activiteiten die allerlei actoren in de natuur ondernemen.

Met de omgevingswet zullen er ook meer verplichtingen komen om omwonenden bij ruimtelijke plannen te betrekken, en wat dit precies voor de natuur gaat betekenen valt nog te bezien. De spanning tussen diverse ruimteclaims en de belangen van verschillende actoren zal ongetwijfeld nog tot nieuwe onderzoeksvragen leiden wanneer de belangen van de natuur raken aan en soms ook conflicteren met belangen in andere sectoren. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de ruimte die nodig is voor de bouw van honderdduizenden nieuwe woningen (Ollongren, 2018). Dit legt druk op de aanwezige groene ruimte rondom steden, maar kan ook kansen bieden voor nieuwe combinaties waarbij groene waarden worden gecombineerd met wonen en werken.

Beeldvorming over de natuur vindt de laatste jaren vaak online plaats

---

Referenties

- Aalbers, B.E.M., Kamphorst, D.A., Langers, F.I. (2018). Bedrijfs- en burgerinitiatieven in stedelijke natuur. Hun succesfactoren en knelpunten en hoe de lokale overheid ze kan helpen slagen. WOT-technical report 118. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Arnouts, R.C.M., Boonstra, F.G. (2016). Voorbeelden van groene zelforganisatie. Alterra-rapport 2677. Alterra, WUR, Wageningen.
- Bakker, E. de, Dagevos, H., Fontein, R.J., Agricola, H.J. (2015). De potentie van co-creatie voor natuurbeleid. Een conceptuele en empirische verkenning. WOT-technical report 59. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Berkers, R., Borgstein, M.H., Emonts, T., Hillebrand, H. (2016). Aan tafel! Samenwerken aan groen, groei en gastvrijheid. STIRR, Driebergen.
- Boer, T.A. de, Langers, F. (2017). Maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid en betrokkenheid bij natuur in 2017. WOT-technical report 102. WOT Natuur en Milieu, WUR, Wageningen.
- Boonstra, F.G., van der Steen, M., Arnouts, R.C.M., Scherpenisse, J., Jong, I. de, (2016). De volgende stap. NSoB Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Den Haag.
- Breman, B.C.; Kamphorst, D.A.; Lijster, E.B. de; Sena, N.H. de. (2014). Betrokkenheid van bedrijven bij natuur in Nederland. WOT-paper 36. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Breman, B.C., Mattijssen, T.J.M Stevens, T.M. (2018). Natuur 2.0. Het natuurdebat op social media. WOT-technical report 131. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Buijs, A., Donders, J. , Dam, R. van (2017). Ervaringen met burgerparticipatie bij Staatsbosbeheer: leren van twee casestudy's. WENR-rapport 2783. Wageningen Environmental Research, WUR, Wageningen.
- Büscher, B. (2014). Nature 2.0: Exploring and theorizing the links between new media and nature conservation. *New Media and Society* 18 (5) – 726 – 743.
- Dam, R. van (2016). Bonding by doing: the dynamics of self-organizing groups of citizens taking charge of their living environment. Thesis. Wageningen: Wageningen University Research.
- Dijkshoorn-Dekker, M.W.C., K. Soma, A.T. de Blaeij (2018). Groene initiatieven in de stad; Handelingsperspectief provincies voor het stimuleren van maatschappelijke betrokkenheid bij groen in de stad. WECR-rapport 2017-012. Wageningen Economic Research, Wageningen.
- Farjon, J.M.J., J. Donders, A.W. Gerritsen, F. Langers & W. Nieuwenhuizen (2018). Condities voor natuurinclusief handelen. WOT technical report 121. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Gerritsen, A.L., D.A. Kamphorst & W. Nieuwenhuizen (2018). Instrumenten voor maatschappelijke betrokkenheid. Overzicht en analyse van vier cases. WOT-technical report 122. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Haas, W. de., Aalbers, C.B.E.M, Boer, T.A. de (2015). Sturen door leren en co-creëren; De betekenis van het Kennisprogramma *Duurzaam Door*. Rapport Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Henkens, R.J.H.G., Oorschot, M.M.P., Ganzevles, J. (2017). Bijdrage van Green Deals aan de beleidsdoelen voor natuur en biodiversiteit. WOT-technical report 94. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Kamphorst, D.A. & T.J.M. Mattijssen (2018). Scopingstudie Vermaatschappelijking van natuur. Een overzicht van onderzoek bij Wageningen Universiteit & Research voor het Planbureau voor de Leefomgeving en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. WOT-technical report 130. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Kuindersma, W., R.J. Fontein, G. van Duinhoven, A.L. Gerritsen, D.A. Kamphorst en W. Nieuwenhuizen (2017). De praktijk van vernieuwingen in het provinciaal natuurbeleid. Achtergronddocument lerende evaluatie van het Natuurpact. PBL-publicatienummer 2768. PBL, Den Haag.
- Kunselser, E.M. & Broekhoven, S. van (eds) (2018). *Auteurs:* Bredenoord, H., van Broekhoven, S., Dirckx, G.H.P, van Doren, D., Folkert, R., Kunselser, E.M., Verwest, F., Vugteveen, P., Westerink, J. (2018). Naar een kennisagenda voor vermaatschappelijking van natuur. PBL-rapport 3339. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- Mattijssen, T.J.M., Buijs, A.E., Elands, B.H.M., van Dam, R.I. (2016). De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse en kenmerken van 264 initiatieven in Nederland. WOT-rapport 127. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Mattijssen, T.J.M., Breman, B., Stevens, T. (2019). Natuur 2.0 in de Oostvaardersplassen: de invloed van social media op natuurbeheer. *Tijdschrift Landschap* (in review)
- Ministerie van EZ (2014). *Natuurlijk verder. Rijksnatuurvisie 2014.* Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- Ministerie van LNV (2018). *Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden. Nederland als koploper in kringlooplandbouw.* Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ollongren, K.H. (2018). *Woonagenda en regiogesprekken.* Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag.
- Overbeek, M.M.M., Bogaardt, M.J. , Dagevos, H. (2015). *Intermediairs die bijdragen van burgers en bedrijven aan natuur en landschap mobiliseren.* WOT-technical report 48. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Overbeek, M.M.M.; Smeets, E.M.W.; Verhoog, A.D. (2017). *Biobased materialen, circulaire economie en natuurlijk kapitaal.* WOT-technical report 109. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- PBL (2014). *Natuurlijk kapitaal: toestand, trends en perspectief.* PBL-publicatienummer 1480. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- Reinhard, S., Verburg, R., Steingröver, E., Linderhof, V., Vos, C., Grashof-Bokdam, C., Michels, R. (2016). *Het meetbaar maken van natuurinclusieve economie.* WECR-Rapport 2016-077. Wageningen Economic Research, Den Haag.
- Salverda, I.E., Pleijte, M. (2015). *Provincies en groene burgerinitiatieven. Sturingsfilosofie, rollen en instrumenten van provincies bij het samenspel met groene burgerinitiatieven.* Brochure, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Salverda, I.E., Kamphorst, D.A., Pleijte, M., Buijs, A.E., Donders, J.L.M. (2016). *Omgaan met groene burgerinitiatieven - Hoe doe je dat als provincie?* Brochure, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Sanders, M.E., Langers, F.I., Henkens, R.J.H.G., Donders, J.L.M., van Dam, R.I., Mattijssen, T.J.M., Buijs, A.E., (2018). *Maatschappelijke initiatieven voor natuur en biodiversiteit. Een schets van de reikwijdte en ecologische potenties van maatschappelijke initiatieven voor natuur in feiten en cijfers.* WOT-technical report 120. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Probos (2016). *Bosnatuur@pps*, www.bosnatuurapps.nl. Bezocht op 08-10-2018.
- Raad voor het Openbaar bestuur (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt en samenleving.* ROB, Den Haag.
- RLI (2016). *Verbindend landschap. Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur* Den Haag.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* SCP publicatie 2012- 31. SCP, Den Haag.
- Smits, M.J.W., van der Heide, C.M., Dagevos, H., Selnes, T., Goossen, C.M. (2016). *Natuurinclusief ondernemen: van koplopers naar mainstreaming?* WOT-technical report 63. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Veer, N. van der, Boekee, S., Hoekstra, H., Peters, O. (2018). *Nationale Social Media Onderzoek 2018: Het grootste trendonderzoek van Nederland naar het gebruik en verwachtingen van social media*

#NSMO. Newcom Research en Consultancy B.V. Amsterdam/
Enschede.

- Vreke, J., Coninx, I., van Och, R. (2016) Green Business Benefits. Analyse van natuurpraktijken door Nederlandse bedrijven. WENR-rapport 2768. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Vries, S. de , Langers, F., Meis, J., Berendsen, B., Kremers, S. (2016). Blijven Bewegen na de BeweegKuur. Alterra-rapport 2701. Alterra, Wageningen-UR, Wageningen.
- Vries, S. de, Verheij, R., Smeets, H. (2015). Groen en gebruik ADHD-medicatie door kinderen; De relatie tussen de hoeveelheid groen in de woonomgeving en de prevalentie van AD(H) D-medicatiegebruik bij 5- tot 12-jarigen. Alterra-rapport 2672. Alterra, Wageningen UR, Wageningen.
- Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst, H. Kramer & S. de Vries (2018). Monitoring van groene burgerinitiatieven. Analyse van de resultaten van een pilot en nulmeting in vier gemeenten. WOT-technical report 123. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Westerink, J., Kamphorst, D.A., M. van der Heide, T.A. de Boer, A.L. Gerritsen en E. de Wit (2018). Van meerdere kanten bekeken. Een meervoudig analyse & evaluatiekader voor beleid gericht op maatschappelijke betrokkenheid bij natuur. WOT-rapport 130. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012). Vertrouwen in Burgers. Amsterdam University Press.

Colofon

Achtergronden van deze paper zijn te vinden in: Kamphorst, D.A & T.J.M. Mattijssen (2018). *Scopingstudie Vermaatschappelijking van natuur. Een overzicht van onderzoek bij Wageningen Universiteit & Research voor het Planbureau voor de Leefomgeving en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*. WOT-technical report 130. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.

Auteurs: D.A. Kamphorst | Wageningen Environmental Research
T.J.M. Mattijssen | Wageningen Economic Research

© 2018

Wageningen Environmental Research
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
T (0317) 48 07 00; E dana.kamphorst@wur.nl

Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag
T (070) 335 83 30; E thomas.mattijssen@wur.nl

ISSN 1879-4688

De reeks WOT-papers is een uitgave van de Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research. Een WOT-paper bevat resultaten van afgerond onderzoek op een voor de doelgroep zo toegankelijk mogelijke wijze. De maatschappelijke discussie waarbinnen en waarom het onderzoek is uitgevoerd, komt daarbij nadrukkelijk aan de orde, evenals de beleidsrelevantie en mogelijk de wetenschappelijke relevantie van de resultaten.

Onderzoeksopdrachten van de WOT Natuur & Milieu worden gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Deze paper is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit WOT Natuur & Milieu.

Project WOT-04-010-036.97 (DOI 10.18174/465780)

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
T (0317) 48 54 71
E info.wnm@wur.nl
I www.wur.nl/wotnatuurenmilieu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

